

Az idegenség természetes léthelyzete

DANYI MAGDOLNÁVAL BESZÉLGET VIRÁG ZOLTÁN¹

– *Válogatott tanulmányaidat tartalmazó köteted Maurits Ferencnek köszönhető művészeti kivitelezése a Forum Könyvkiadó 1970-es és 1980-as évekbeli virágkorát idézi. Gazdag gyűjtemény, amely több évtizednyi tudományos vizsgálódás eredményeit fogja össze. Személyedben olyan teoretikust, irodalomkritikust, költőt, folyóirat-szerkesztőt tisztelhetünk, akinek a munkássága számos oldalról megközelíthető. Nem lehet figyelmen kívül hagynunk azt a jellegzetes ívet sem, amely Palicsról indulva Szabadkán és Újvidéken keresztül Bielefeldig, Szegedig rajzolja meg életutad főbb állomásait. Először talán merülünk el a fiatalkori indíttatások világában, abban az előtörténetben, amelynek az otthoni, palicsi körülmények, a szabadkai középiskolás évek és az újvidéki egyetemi környezet ad kiemelt jelentőséget. Meg tudnád-e jelölni azokat a csomópontokat, amelyek a pályád alakulásában, a gondolkodásmódod árnyalódásában, a tudományos szemléletmódod körvonalazódásában alapvető fontosságúak?*

– Két férfitestvérem van, az idősebb 10 évvel öregebb. Ő tehát már tizenéves volt, amikor én alig valahány éves, és középiskolás korában írt, prózát. Amikor tehát én elkezdtem iskolába járni, megtanultam írni, ő már a prózával próbálkozott, s azonnal elhatároztam hétéves koromban, hogy én író leszek. Így kezdtem el olvasni. Mire hazaértem a könyvtárból, szokták mondani, elolvastam egy gyerekkönyvet, fordulhattam vissza. Az irodalom bővületében éltem, nem csak Palics fürdőhelyen, a fürdözések, játszadozások színterén. De én író akartam lenni. Sőt, tanár is akartam lenni úgy azonnal valahogy, egészen kis koromban. Tanárnak lenni majdnem ugyanazt jelentette számomra, hogy én irodalommal akarok foglalkozni. Gimnazistaként viszont úgy döntöttem, hogy most addig nem írok, amíg hát, nem tudok írni, s nem tudok mindent vagy sokat az irodalomról. Akkortájt szervezték a középiskolások vetélkedőjét. Nagy jó érzéssel most emlékezünk rá, 45 éve, hogy van a vajdasági magyar középiskolások vetélkedője. Egykori gimnáziumi tanárnőmmel megbeszéltük (tagja volt az önképzőkörnek), hogy én most nem írok verseket, mert hát azok olyanok. Közben nem említettem, hogy gyermeklapban közöltem, hírneves gyerekíró lettem, meg afféle mindenés pici koromban. Harmadikos elemista koromban rendszeresen tudósítottam futballmeccsekről. Tehát én ilyen író, gyerek író voltam. És ő megértette, hogy nem, majd most okosodok, meg tanulunk. S akkor rám szólt, most tessék, írdál verset a középiskolások vetélkedőjére. Akkor írtam verset, nem ment persze ez ennyire könnyen. Tény, hogy írtam verset, tény, hogy először második díjat kaptam, utána pedig első díjat nyertem. Tehát fiatal író lettem közben, aki publikált is. A *Symposion* első nemzedéke kutatta, kereste a fiatalokat, engem is megtalált. Tehát én akkor már fiatal írónak számítottam, fiatal költőnek. Közben volt egy nagyon tartalmas nyarom, hogy befejeztem a gimnáziumot. Majd megyek az újvidéki Magyar Tanszékre. Nyugat-Németországban szobalánykodtam, gyönyörű helyen, gyönyörű kastélyhotelban. Megtanultam németül. Az idősebb testvérem kint élt. Tudtam németül olvasni, német nyelven olvas-

¹ Az alábbi szöveg szerkesztett változata a szegedi Grand Cafében 2012. május 8-án elhangzott beszélgetésnek, melynek apropója Danyi Magdolna *Értelmezések* (2010) című könyvének megjelenése volt.

tam el Albert Camus *Sziszüphoszát*. Szóval mindenevő voltam, minden érdekelt, a legtermészetesebb módon. Majd egyetemista lettem, Bányai János tanár úr kialakított egy strukturalista munkacsoportot. Lelkes tagjává váltam. Olvastam Jakobsont, olvastam az orosz formalistákat, a legnagyobb tanulságot jelentették számomra, s akkor kezdtem strukturalista verselemzéseket írni. Közben írtam a verseimet, mert hát szerettem verset írni, fontos volt számomra a vers, mint önkifejezés. És egyetemistaként az *Új Symposion* idősebb szerkesztőivel, íróival való beszélgetések és a nemzedékemmel való összetalálkozások során: Böndör Pál, Bognár Antal, Podolszki József, Juhász Erzsébet, Thomka Beáta, így érelődöttünk, s a legtermészetesebbnek tartották, tartottam, hogy én verset is írok, meg tanulmányokat, dolgozatokat is.

Bányai János mutatta be ezt a könyvem Szabadkán a múlt évben. Nagyon szép méltatást, beszédet, szöveget írt, azt hangsúlyozza benne: a költő beszél itt a költészetről, költeményekről, és nem némíthatja el a költői énjét akkor sem, amikor tanulmányokat ír. Én ezt így nem tudom mondani, de örülök, ha ez így gondolható. Ugyanakkor ő a méltatásában nagyon fontosnak tartja, hogy a fogalmiság megfogalmazásáig, kritériumaiig mindig eljutok. Számomra ez egy nagy, izgalmas tanulás, keresés, foglalkozás volt mindig: verset írni és ugyanakkor költészetről, költőről gondolkodni. Fiatal koromban rendkívül sokat segítettek nekem az orosz formalisták, Jurij Lotman professzor tanulmányai. Jelentkeztem Lotman professzornál, aki nagyon kedvesen válaszolt, elküldte orosz nyelven írt munkáit. Én német nyelven tanultam a gimnáziumban is, de megtanultam a szerb tudásával orosz nyelven érteni. Így alakult, mindig egy-egy ilyen állandó kísérlet volt, a költészetről pontos jellemzést adni. Nyilván az én szubjektív szemléletem, értésem és egyáltalán a tudásom, egzakt tudásom ötvözésével.

– *A gyerekversek, a gyerekkorban írt versek megmaradtak?*

– Meg, megvannak. Egy füzetben, ahogy kivettem a gyermeknaplót. Úgy gondolom, hogy a legtöbb nagyon szokványos gyermekvers volt. Édesanyánk nem dolgozott, minket nevelt, a tanítóképzőt nem fejezte be. Intelligens hölgy volt, aki nagyon akarta, hogy jó tanulók legyünk, s mindent átnézett. Azt szoktam fiatalabb koromban még inkább elmesélni, jobban emlékeztem rá és ő is élt, hogy országos versenyen már nem tudom hányadik, de nagyon jó helyezést, talán ötödik-hetediket érttem el. Egy köztársaság-napi, november 29-ei, a Tito-Jugoszlávia megalapítására kiírt pályázaton, munkám úgy fejeződött be, hogy „és ott állom meg a helyem, ahova az élet állít”. Ezt a mondatot az Édesanyám írta. Na most, én gondolom, hogy a verseim is hasonlóan íródtak azért, hogy én verset akarok írni, én elég sokat tudok már, rímes szerkezeteket is tudok alkotni, tehát nem igazi önkifejezés, a Weöres Sándor-i értelemben már nem lehet másként nézni a gyermekversekre. Tehát nem igazán jó versek, de azért olyan ügyes...

– *...Tollpróbák, kísérletek. Költészeted értelmezőinél, könyveid [Sötéttszta [1975], Rigóleszen [1988], Palicsi versek [1995]] kritikusaival szinte motívum-szerűen tér vissza a formák biztonságos kezelésének, a versstruktúrák variációs mechanizmusainak a felismerése. A lételméleti kérdések állnak nálad a középpontban, szövegeid kifejezetten újszerű módon reflektálnak a városi miliőre, a kisvárosi szcénákra, a térségi kötődésekre, a nyelvi tapasztalatra, a hagyományos szerveződésekre és a keresés különféle fázisaira. Amikor a saját munkatársaidtól kapsz véleményezést, tudsz rezonálni az észrevételeikre, elismeréseikre? Foglalkoztatnak egyáltalán a kritikai megnyilatkozások?*

– Sok mindent érintettél. Nagyon ösztönöznek a rólam írt írások. Elmondanám, hogy rendkívül fontosak voltak az életemben és az életünkben a beszélgetések. Mi úgy jöttünk föl, hogy ott volt előttünk az első *Symposion*-nemzedék, akik vártak bennünket, fogadták, akarták a fiatalokat. Ugyanakkor mi határozottan, szerintük is, de mi magunk is úgy gondoltuk, hogy mi egy másik nemzedék vagyunk, másként nem is lehet. Ők a 10 évvel idősebb írók, akikkel mi tegeződünk, akiknek a munkásságát, költészetét, prózáját, tanulmányait tiszteljük és szeretjük, de mi mások vagyunk, mi vagyunk a fiatalok. Bányai János megfogalmazása volt akkor egy írásában, hogy „újabb és legújabb költészetünk”, amikor már minket külön nemzedéként tudott tárgyalni. Tehát az első nemzedék után egy újabb, értékelhető generáció következik. Mi úgy lettünk költőkké és nemzedékké is, hogy az első gárdától szinte függetlenül, külön kialakítottuk egymással a nemzedéki kapcsolatokat. Beszélgettünk, mi hogyan tudunk mások lenni, mint az első, az első avantgárd nemzedék. Jóllehet, mondjuk nekem, egy abszolút meghatározó élményem volt Domonkos István költészete. Nem is gondoltam, hogy én hasonló módon tudhatnék gondolkodni, mint ő. De nem is akartam. Tehát mi kerestük, Böndör Pál volt a vezéregyéniség köztünk költőként, kerestük a magunk másféle lehetőségeit, az avantgárd nyelvvel, a negatív nyelvvel szemben, nem ellene, ám a fegyelmezett szólás, beszéd lehetőségeinek reményében. Visszahódítandó a befejezett mondatot, visszahódítandó a bezárható szubjektivitást, anélkül, hogy hagyományosak lennénk, lírai realisták lennénk, anélkül, hogy panasztevők lennénk. Tehát megtalálni egy szubjektív látást igazoló költői nyelvet. Külön-külön, természetesen különbözők voltunk és azok akartunk lenni. A fősorolásban nem mondtam Sziveri János, nem mondtam Fenyvesi Ottó, Csorba Béla és még többek nevét, Szügyi Zoltánét, Tari Istvánét, ők voltak a legújabb költőink. Tehát így elhelyeztük magunkat. Fölzárkózott a Sziveri Jancsi nemzedéke is. Közben megtörtént az, hogy mi nemzedékileg összetartozónak láttuk azért egymást, de az is, hogy nem. És itt Sziveri Jancsiék, mint új nemzedék, nagyon öntudatosak voltak. Ők, a harmadik nemzedék.

– *A folyóirat szépen bekebelezte a fiatal tehetségeket, sorra kijelölődtek azok a pályalehetőségek, amik aztán a kiteljesedésüket előirányozták. Ugyanez folytatódott a Te fő- és felelős szerkesztőség alatt, az arra érdemeseket beszippantotta a folyóirat szépírókként, kritikusokként, elméleti írások, képzőművészeti esszék megalkotóiként. Pontosan azért fontos ez, mert ők (a korábban említetteken kívül például Losonczi Alpár, Balázs Attila, Sebők Zoltán, Kalapáti Ferenc, Csányi Erzsébet, Radics Viktória, Faragó Kornélia) a saját időszakukban ugyanezt a tapasztalatot viszik tovább, s nem lehet nem észrevenni, hogy éppen az elődeiktől tanulták a legtöbbet, azoktól, akik az egyetemen az oktatóik voltak. A tanári ethosszal feltétlenül számolnunk kell, mert nagyon lényeges. Olyan időszakról beszélünk, amikor még sokkal kedvezőbb gazdasági és kulturális helyzetben működött a Tanszék, a Hungarológiai Intézet háttérrel nyújtott, kiadványok sokasága jelent meg, más volt a leosztás, a teljes viszonyrendszer.*

– Nem említettem eddig, hogy szabadkai gimnazista koromban alakítottuk a Kosztolányi Dezső Irodalmi Kört. Bognár Anti ismert név, jeles író lett, ott gyülekeztünk többen. Nagyon szép közösség volt. Egymás írásait vittük, olvastuk, megbeszéltük, bíráltuk. Nagyon reményteli, sokat jelentő közösségi munka zajlott. Hogyan hangzott tovább a kérdés?

– *Csak annyi, hogy a baráti viszonyok, az egyetemi oktatói gyakorlat miként érvényesült a tehetségek felkarolásában, s a lap körül mozgolódó fiatalok mindenkori munkára serkentése, közreműködésre bátorítása mégiscsak döntő szempont lehetett, ahogy veletek egykoron megtörtént.*

– Úgy látom (bár régen volt, lehet, szépítem), hogy úgy mindenünk megvolt. Kérték tőlünk az írásokat, egy tanulmányért, egy recenzióért, 3-4 oldalas szövegért 25.000 dinár tiszteletdíjat kaptam. Jó lakásért 30.000 dinárt fizettem. Megírtam két recenziót, otthonról szintén jött hozzá valami, később ösztöndíjhoz jutottam. Szoktam mondani, amikor bekövetkezett nálunk a háborús krach, hogy egyetemista koromban éltem legjobban. Minden szempontból. Anyagilag például. Később is, még az 1970-es években tudtuk tartani, kialakítani ezeket a közösségi formákat. Minden segítséget megkaptunk. Bori Imre professzor, aki hát, nagyon magasan fönt volt, de a tanárunk volt, és jelezte: 'maga az ott, jó, az rendben van'. Reagált, majd nem mindenre reagált. Már nem tudom, kitől, honnan vettük ezt a mondatot a '70-es években, hogy olyan elégedetlenek vagyunk, mint a nyugat-európai fiatalok. Mert voltaképpen mindenünk megvolt, ültünk a kávéházban, ahol sokszor ebédeltünk is közben, fiatal írók, s hát a problémákról beszélgettünk. Aztán később beütött nálunk a teljes krach, s ilyesféle értelmiségi-szellemi közösségi élet, mostanság, biztosan nem lehet, mert egyszerűen ott anyagi fedezet, anyagi biztonság állt mögötte. Hogy nyugodtan tárgyalhattuk a problémákat. Írói, értelmiségi gondokról, szellemi problémákról tudtunk, tudhattunk közösen beszélgetni, közösségi létformát fenntartani. Gondolom, ma is így van. Én egyrészt izolálódtam Palicson, másrészt nem vagyok fiatal. Léteznek fiatal írók Vajdaságban, újságjaik is vannak. Én gondolom, hogy azért ők is megélik szépen azt a fiatalkori, szerintem abszolút nélkülözhetetlen szellemi közösség-érzést, -tudatot, amit mi. Mozgalmi jelleget kívántunk: már a *Symposion* első nemzedéke így fogalmazta, s mi ezt teljes mértékben átvettük tőlük. Mozgalmi jelleget adni az irodalomnak, az azt jelentette, hogy ne csak szépirodalmat írjunk, hanem tanulmányokat, lehetőleg minél sokoldalúbbak legyünk. Tehát az első nemzedéknél Várady Tibor jogászként abszolút kiegészítette a *Symposion*-mozgalmat. Nálunk dolgozott Losoncz Alpár, tehát jogász közöttünk is akadt. Igen, tanulmányokkal, szociográfiával, azaz mindennel foglalkozni igyekeztünk.

– *Ha már a tartui iskola Jurij Lotman neve kapcsán felidéződött, mellette egy másik kiemelkedő tudósról és iskolateremtőről sem szabad elfelejtkeznünk, mégpedig Petőfi S. Jánosról. Beszélne a vele való kapcsolatáról?*

– Én már az 1970-es években azonnal olvastam az ő Magyarországon publikált, még Budapesten írt tanulmányait. Bányai János hívta fel a figyelmem az ő kitűnő strukturalista tanulmányaira. Megtudtam azt is, hogy Bielefeldben dolgozik, és amikor befejeződött a mandátumom, a kétszeri mandátumom, tovább nem lehettem főszerkesztője a *Symposion*nak, átadtam a stafétát Sziveri Jancsinak.

– *1974-től 1980-ig, hogy a periódust érzékeltessük.*

– Igen. Én akkor, lehetőségem adódott, s éltem vele, hogy ösztöndíjat, nyugat-német DAAD-ösztöndíjat kapjak, így Bielefeldben Petőfi S. János tanítványa lehessek. Nagyon-nagyon sokat tanultam tőle, az ő nagy szemantikai kutatásaiból, szemiotikai szövegтанáról. Nem tudtam őt, az ő elméletét mindenben érvényesíteni. Ő engedte ezt nekem, megértette, viszont rengeteget tanulhattam tőle.

– *Érintetted, hogy a második nemzedék úgy döntött, nem feltétlenül azt az irányultságot szeretné az Új Symposion folyóirat továbbvitelében érvényesíteni, amit az elődök favorizáltak. A profilmódosítás nyomán egy egészen másfajta intellektuális erőter bontakozik ki 1974-től. A vitakultúra megváltoztatott szerepére gondolok, az esszéisztikus, filozófiai alapozású, szocio-*

lógiai merítésű szövegek kitüntettségére, a fordítások szaporodására, továbbá arra, hogy a szigorúan vett irodalomtudományi, irodalomelméleti, műfajelméleti karakter elkezd igazán termékeny módon megjeleni a különféle lapszámokban. Ha visszaidézzük a főszerkesztéssel fémjelezhető időszakot, akkor a következő nevek ugorhatnak be többek között: Pilinszky János, Hajnóczy Péter, Esterházy Péter, Mészöly Miklós, Nádas Péter, Günter Grass, Allen Ginsberg, Danilo Kiš, Borislav Pekić, Jovan Zivlak, Mirko Kovač, Slavko Mihalić, Danijel Dragojević, Tomaž Šalamun, Denis Poniž. Próbáltam olyan neveket szintén sorolni, akik mostanság, az egykori tagszerveződést felbontó, új államstruktúrák létrejötte után is kiemelkedően fontos alkotóknak tekinthetők Szerbiában, Horvátországban és Szlovéniában. Szerepeltetésük nagyon jól mutatja, milyen érzékenységgel, mennyire komoly erudícióval sikerült a kapcsolataitokat kialakítani. Azonban ennek az időszaknak a belső viszonyairól, a folyóirat-szerkesztés metódusairól, a hatalom packázásaival szembeni technikákról valamilyen oknál fogva alig érdeklődtek Tőled az elmúlt évtizedekben. Ragadjuk most meg az alkalmat.

– Hatalmas lett a krach a végén. Sziveri Jancsi bukása túl tragikusan alakult, s nagyon-nagyon szomorú, hogy olyan durva lett a probléma, szétverték a *Symposiont*, neki pedig menthetetlen rákja volt, meghalt fiatalon a nagyon jó költő, a nagyon jó értelmiségi. Anno ott én 6 évig szerkesztettem, viszonylag teljes nyugalomban. Várady Tibor jogász professzor eszközölte valahogy, hogy én kaphassam meg a főszerkesztői posztot, talány, hogy kivel és kivel nem beszélgetett, mindenestre ez lett a megoldás. Őket onnan menesztették, tehát tőlük elvették az *Új Symposiont*, és hogy át lehessen adni a fiataloknak, akkor engem választottak. Természetesen más alkat voltam, a nemzedékem tagjai szintén mások voltak, Thomka Beátát a tanulmányok érdekelték, és hogy olvashasson és írthasson. Nem foglalkoztunk mi a packázással, bár az nekem meg lett ott mondva, hogy ne is foglalkozzunk, a politikusok jelezték, Major Nándor, a fő politikus: 'hanem kérem, dolgozzanak, itt vannak, tehetségesek és ott van a folyóirat, de vigyázzanak, mert hát nem lehet itten mindent csinálni'. Ezt mi így fogtuk föl, és dolgoztunk. Nem voltunk külön ellenzékiek, nem voltunk külön behódolók. Emlékszem, ünnepeltünk egy Tito-évfordulót, mentem Szeli István tanár úrhoz, fölkeríteni. Kreatívan ünnepeltük tehát, de kellett is, kötelező volt, ő vállalta, de volt az, hogy kreatívan ünnepeljük, viszont nem csak úgy, éljenezünk, hanem stílusosan, alkotó módon. Hát Szeli tanár úr vállalta, megírta szépen, eredmények, problémák, s tréfásan adja át nekem a professzor úr, hozzáfűzve, hogy Magdi, vagy börtönbe kerülünk, vagy megdicsérnek bennünket. Ez a mondás járta nálunk ott, az 1970-es években. Most a dogmatikusok elkapnak, vagy az igazi kommunistáktól, szocialistáktól dicséretet kapunk majd. Dicséretet kaptunk a végén Belgrádtól a kreatív hozzáállás miatt. Na, most ez így ment a fegyelmezett '70-es években, anyagi biztonság, meg hát ott voltak még a dogmatikusok, s ott voltak a kreatívak. Nemrégiben láttam a belgrádi televízióban egy nagy szerb filmrendezőt, mutatták és beszélt, hát a liberálisok, ott voltunk, legyőzött liberálisok a '70-es években, de kreatívan, emberi, nyitott szocialistákként. Tulajdonképpen az volt megkövetelve, hadd legyenek kicsit fellengzős, hogy szocialisták legyünk, nem kellett külön bizonyítványokat szerkeszteni. Tehát én ezt a programot vállaltam, ennek tettem eleget. S ez így ment, bírálatok értek bennünket, de hát dicséretet is, mennyire kreatívak vagyunk. És így megvoltunk.

A fordítás. A vajdasági magyar irodalomban, nemcsak az első *Symposion*-generáció, hanem más alkotók is, Papp József, Ács Károly nagyon sokat fordítottak, még tán többet fordítottak, mint mi. De ezt akartuk, szerettük, tiszteltük és fontosnak tartottuk a jugoszláv iro-

dalmak ismeretét. A szerb irodalom ismeretét, a horvát, a szlovén, a macedón irodalom ismeretét egyaránt szépnek tartottuk, ezt kultiváltuk, amennyire csak tehattük. Mostanság beszélgetnek Belgrádban is, Újvidéken is arról, hogy megfelelő-e a fordítás Szerbiában. A nagyon jó irodalmár, Marko Čudić, akivel éppen próbálkozok, hogy segítsen a verskötetem fordításának megszervezésében, úgy látja, miként mások is, hogy most nem tudják megfizetni a fordítást. Márpedig az írói tiszteletdíjak ugyancsak gyengék, mondjuk, hát a költő ír, és akkor akárhogy, hát ingyér' is leközi a dicsőségnek. Fordítani valóban nemes cselekedet, de azért az munka ám. És ha nem fizetik meg, ha nem tudják honorálni ezt a munkát, akkor kevesen tudnak vele foglalkozni, mivel mindenki szeretne megélni valahogy.

– *Mi történt az Erotika-számmal?*

– Az *Erotika*-számmal sem lett volna semmilyen probléma. Belgrádból indult a téma utáni érdeklődés, természetesen széles szellemi értelemben. Milan Komnenić, a neves szerb alkotó és szerkesztő szervezte. Mi, én is megtudtam, érdeklődni kezdtem, kaptam tőle verseket. Egy folyóirat-számot szerkesztettem, különleges, vaskos számot. Közben Tito súlyosan megbetegedett és kómába került. Most nem tudom hirtelen megmondani, hány hónapig feküdt kómában, s úgy is halt meg. Ez valami nehéz, feszült helyzet volt, mondhatom, kellemetlen volt, minden nap hallgatni a híradót, hátha megtudjuk, hogy aznap meghalt. És ezt így hónapokig tenni. S akkor állították volna le ezt az *Erotika*-számot. Ki is, hogyan, végül ott volt megint a Forum-háznak egy nagyon iskolázatlan, dogmatikus magyar vezérigazgatója, aki a nyomdából szedette volna ki a példányokat. Akkor mit csináljak, aztán valaki tanácsolta, menjek el az ügyészhez. Elmegyek az ügyészhez, elmondom neki, nagyon udvarias, tudtuk, én is tudtam, mennyire udvarias jogász, bíró is, előadom a problémát, hát mondja, semmi, csak csinálják, hát én értem, semmi probléma itt nem lesz. Mondjuk, ha meghal, akkor ne adják ki. Várják meg. Borzalmas, valóban súlyos sokk volt, nyomasztó állapot számunkra Tito várt halála. És, hát akkor ez így közbejött, aztán belekötöttek, de végül nem lett semmi, csak egy körbeüvöltözés, hogy most meg az erotikával foglalkozunk.

– *A belügyi szerveket mindkét oldalon kifejezetten érdekelhette, hogy több olyan magyarországi szerző akadt, aki otthon nem publikálhatott, vagy nem nagyon szerették a publikációját nyomtatásban látni, nálatok azonban kiadási lehetőségekhez jutott. Tamás Gáspár Miklóstól Radnóti Sándoron meg Bacsó Bélán át Szentkuthy Miklóson és Mészöly Miklóson keresztül Tandori Dezsőig (hogy csak néhány kiválóságot soroljak) remek névsort, szerzői listát készíthetnénk.*

– A *Symposion* viszonylag nagy, 150-es példányszámban jutott át Magyarországra. A könyvtárak kapták, mi pedig küldtük az íróknak, akiket megismertünk. Már a *Symposion* első nemzedéke ezt tette, mi követtük a példájukat. Így ismerték meg magyarországi írók, tisztelték a *Symposiont*, jól ismerte Esterházy Péter is, nemzedéktársunk, Nádas Péter is, akik szerették a lapot, akartak közölni a *Symposionban*, ám sokszor nem mertek. Ezt lehet olyan szépen mondani, miként tette, hogy mindannyian közöltek, viszont Esterházy Péter is, azt hiszem, kétszer közölt csak, és Nádas Péter sem, mások sem merhették vállalni azt, hogy az újvidéki orgánium munkatársai.

– *El szokták felejtetni, hogy nem pusztán az Új Symposion szerkesztőbizottságában dolgoztál, hanem egy másik periodika munkatársaként szintén tevékenykedtél az 1980-as években. A Híd*

folyóiratról beszélnek. Ráadásul a Híd történetének talán az egyik legpezsgőbb időszaka volt ez. Te hasonlót tapasztaltál ezekben az esztendőekben?

– Nagyon kedves vagy, bár a *Híd* folyóiratot főként Bányai János szerkesztette és Bordás Győző. Engem befogadtak. Befogadtak, jöttem haza Bielefeldből, nem volt munkahelyem. Mentem, hiszen nem volt állásom, a korábbi mandátumom megszűnt. Én is kaptam fizetést, amíg nem kapom meg az ösztöndíjat. Hazajöttem, szívesen láttak a *Híd* szerkesztőségében, közben vártam, hogy fölvegyenek a Magyar Tanszékre tanársegédnek. Nagyon kellemes időszak volt a folyóirat szerkesztőségében dolgozni, ők nagyon udvariasak viselkedtek, megosztottak velem mindent, én is kérhettem kéziratokat. Nem voltam ott teljesen passzív, de a számokat leginkább ők szerkesztették. Tehát Bányai János koncepciója érvényesült. Nagyon jó, alaposan átgondolt koncepció volt.

– Én ugyanígy látom. Jött az egyetemi karrier, ami kifejezetten tartalmas és igen prosperáló korszakot nyitott az életedben, komoly munkatársakkal, barátokkal egy olyan intervallumban, amikor még az intézményi, személyi feltételek jobbra rendben voltak. Az Intézet szétforgácsolódásának a réme még nem fenyegetett, a későbbi borzalmak előszele még nem legyintett meg senkit. Ezt a pályaszakaszt, a tanári életútnak ezeket a lépcsőfokait milyennek látod visszatekintve?

– Igazán örültem. Fontos tapasztalatom volt azonnal tanítani, órát tartani. Nagyon sajnálom, hogy ezek a problémáim megszakították a kibontakozást. Felkészült tanárnak tartottak, jó előadónak tartottak, én is nagyon kedveltem a tanítást, nagyon élveztem a fiatalokkal, az egyetemistákkal való kapcsolatot. Modern nyelvészetet tanítottam, a XX. századi nyelvelméleteket, később pedig szemantikát, jelentéstant, sőt a negyedévesekkel szintén foglalkozhattam. Mindig mondtam otthon is, a Tanszéken is, hogy a legszebb dolog a negyedéven tanítani, amikor már készek, sokat tudnak, fegyelmezettek, felnőttek. Nagyon felemelő volt velük dolgozni. Persze a jelentéstant nálam hallgató harmadévesek ugyancsak szorgalmasan, odafigyeléssel, érdeklődéssel dolgoztak.

– Voltak olyan tanítványaid, akikre szeretettel emlékszel?

– Író lett Lovas Ildikó. Már akkor az volt, fiatal író, egyetemista korában. Kedves tanítványom, tudtommal ő is így gondol rám. Szegi Júlia Magyarországon él, tanárnőként dolgozik, külön kedves diákom volt, megbecsült tanárnője lehettem. És hát sok, több más egyetemi hallgató, mint például Virág Gábor és Horváth György.

– Előbbi Aaron Blumm néven publikál, az utóbbit Szerbhorváth Györgyként ismerheti az olvasóközönség.

– Ide kapcsolódik a következő emlékem, külön a Tanszék magatartásáról: Virág Gábor a *Symposion* főszerkesztője volt egyetemista korában, s Bányai János külön figyelmeztetett, mint oktatót, hogy negyedévben jön majd Virág Gábor, nem fog járni rendszeren az órákra, de ne haragudjak meg rá, adjak neki aláírást, igyekezzem elérni valahogy, hogy néha felbukkanjon, mert eljön ő azért. Azonnal bensőséges kapcsolat alakult ki Virág Gáborral, mert ezt én így elmondtam neki, hogy hát azért néha jöjjön el. Eljövök, Tanárnő, néha eljövök. És amikor hiányzott már, akkor szóltam a lány hallgatóknak, figyelmeztessék már Gábort, itt az ideje az óralátogatásnak. Jött, a következő héten azonnal jött. És hát ez pont az az év volt, az éhezés éve nálunk, fűtés semmi, a fizetésünkből utazni sem tudtunk, úgyhogy az ingázó tanárok kéthetenként jártak és nyolc órát tartottak. Ültünk téli kabátokban és nyolc órán át ott tanítottunk. Azért a hallgatók nem hiányoztak az órákról, a legfegyelmezettebbek talán ők voltak,

beleértve Virág Gábort is. Ott fagyoskodtunk nyolc órán át a hideg termekben, és tanultunk. Ezt így szerettem volna elmondani.

– *Ez a tanári intenció, méltányoló odafigyelés minden bizonnyal belejátszott írásművészetének alakulásába. Aaron Blummként egyébként friss kötetet jegyez, hiszen nemrégiben jelent meg Biciklizéseink Török Zolival című műve.*

– Igen, nagyszerű író lett Virág Gábor Áronból. Ő kért tőlem, a tanárnőtől, verset a *Symposion* számára. Elküldtem neki, utána fölhívott telefonon, hogy Tanárnő, nem is tudom, hogy mondjam, de nagyon jó a verse. Most azt szeretném fölolvadni. 1997-ben írtam.

Werther nem lesz öngyilkos

Futóbolond e téli szél. Werther
fejéről immár harmadszor veri le
a kalapot. S ő, mi mást tehetne,
bukdácsol a hóban a guruló kalap
után. – Werther, mondani sem kell,
Lottétól jön. Felkavart érzelmekkel,
mint tudjuk. Megtörtént, aminek meg
kellett történnie, s neki ma este
meg kell hoznia a végső döntést. –
Werthernek azonban semmi kedve
bármilyen döntést hozni. Lottét
többé nem láthatja; ennyi épp elég.
A leghőbb vágya, hogy hazaérjen,
és megigyon egy-két pohár száraz
rajnai bort. Nem, a világ ettől nem
változik meg, a személyiség, tudjuk,
vereségre ítélt, Lotte sohasem lesz
az övé, viszont... – Nem tehet róla,
de örül, hogy itthon van, s a második
pohár után már majdnem jól érzi magát.
Űl a pamlagon, az arca olyan, mintha
Lottéra gondolta, vagyis, ám legyen,
merengő, sápadt, halovány... Voltaképpen
azonban nem gondol semmire. Pedig egy
pillanatra még látja is magát, amint...
Nem érti. A látvány több mint riasztó.
És Lotte? Ómiatta? félhalott legyen?
Nem érti a szerzőt. Nem érti a korát.
Valójában semmit sem ért, de ez most
nem zavarja. – Leginkább azt szeretné,
legyen már reggel, s ő átaludva
a világirodalom e korszakát, csak úgy
pizsamában, megihasson egy forró feketét.

– Azok az elemzők, akik elmélyülten foglalkoztak a költészetteddel, többször jelezték, hogy folyamatos önvizsgálatra, állandó újraolvasásra kényszerítenek a szövegeid, és az egymásra rakódó rétegeket érdemes megfigyelni bennük. Thomka Beáta érzékenyen kitért e dinamikusságra, s az „elmére alapozó szellemi és lelki konstitúció artikulálódására” tapintott rá lényeglátóan. Ezek mind-mind olyan ösztönzések, megnyilatkozások, amelyek a folytathatóságot sugallják. A publikációkból lehet sejteni, hogy nem fékeződött le a versképződés menete és rendje, viszont 1995-ös köteted, a Palicsi versek óta újabb gyűjteményed nem jelent meg.

– Most lesz majd, lehet, az év végéig napvilágot lát az összes verseimből egy válogatás. 2000 verssor, s közöttük 10 olyan szöveg, amelyek könyvben eddig nem jelent meg. Tehát ilyen értelemben azért új alkotásokat is tartalmaz. Én évek óta depresszióval küzdök. Nemrégén egy szabadkai neuropszichiáter, nagyon figyelmes, jó, baráti szakorvos azt mondta, nem is depresszió ez, hanem alkotói válság. Alkotói válság meg mindig volt, s az mindig elmúlik.

– Lehet, hogy ő szintén gyakorlott Danyi Magdolna-olvasó és már túlzónak tartja, hogy 1995-ben vehetett kézbe utoljára tőled kötetet, nem? A kondicionálásnak ezzel a formájával teljesítette ki a szakvéleményét.

– Igen, úgyhogy így várom, nagyon szeretném, ha elmúlna már az alkotói válságom, és készülök arra, ha ez bekövetkezik, akkor beszélgetek vele erről-arról. Ő különben publikál, Sági Zoltán, könyvet írt, nagyon-nagyon fontos, hogy gyakorló pszichoneurológusként ír a tapasztalatairól, szabadkai szakorvosként egy alkalmazott tudományt művel, amit különlegesnek, nagyon jónak tartok. Ha majd úgy elmúlik az alkotói krízisem, akkor beszélgetek valóban vele arról, mi az alkotói válság. Mert egy nagyon kedves, nálam jóval fiatalabb pszichiáter hölgy, Kinka Ofélia, akinek családját ismertem, az édesanyja tanárnőm volt, úgy magyarázta, hogy a kreativitás passzivizálódik. Tehát hogy én, az értelmet megőrizve tudok olvasni, tudok gondolkodni, de nem írok. Most már azért évek óta újra írok.

– Erre szerettem volna utalni, a diagnózis sántítására, mert az utóbbi években számos munkád hozzáférhetővé vált.

– Én nagyon szerettem volna mindig folyamatosan írni, tanulmányt és verset ugyanúgy. Állandóan nagy elképzeléseim, nagy terveim voltak, amelyeknek egy töredékét valósítottam meg. Meglátjuk. Most rendszerezem az eddigi alkotásaimat és hát még sok tervem, sok elgondolásom van a tanulmányírás meg a versírás terén egyaránt. Fiatal koromban prózaíró is szerettem volna lenni, néhány prózát közöltem is, jónak tartották, de nem sikerült prózaíróvá lennem. Balassi Bálint életét kívántam volna megírni. Évtizeden át dédelgettem az elképzelést, de nem sikerült.

– Több minden viszont remekül ment, a kötet felépítése határozottan mutatja a legutóbbi időszak eredményeinek gyarapodását, mivel a kortársak verstermése, irodalmi tevékenysége rendre előkerül, sőt néhány tanulmányod ebben a kötetben nem is kaphatott helyet, mert annyira friss. Az egyik legutóbbi egy részletesen kidolgozott, lenyűgöző eruditivitású munka Fenyvesi Ottó költészetéről, akiről talán kevesen tudják, Balassi Bálint leszármazottja. Tehát a Balassi-történet ilyen értelemben kikerekedett. Mindezek azt mutatják, az inspirálódásod folyamatos. De szó van itt már évek óta egy nagyon komoly Pilinszky-monográfiáról...

– ...Hogy befejezem. Az utolsó tanulmányok hiányoznak, ám megakadtam, ténylegesen megakadtam, mert javítanom kellene önmagam. Itt közben megjelent Pilinszky János költői nyelvéről könyvnyi tanulmány. Amikor elkezdtem írni, akkor még a hagyományos szakirodalom-

ra támaszkodtam, és nagyon kevés magyar nyelvű retorikai kiadványra hagyatkozhattam. Közben pedig a magyar retorika szinte teljesen megújult. Nekem be kellene fejeznem e nagy témát még, és hát ezen dolgozom, ezzel fáradok. Még mindig nem tudok megoldani bizonyos kérdéseket elméletileg megbízhatóan. Igyekszem továbbá összegyűjteni fordításaimat, kiegészíteni egyiket-másikat. Szeretnék még fordítani Paul Celan-verseket.

– *Ezekből ugyancsak jelentettél meg nem olyan régen. Örvedetes, hogy a műfordító éni aktivitása fölerősödött benned.*

– Nagyon szép munka. Nagyon szép munka, merni vállalni, akár fiatalon is, bármely klasszikus költő verseinek a fordítását. Viszonylag bátran tettem mindig. Gondolok most Celan költőire. Nagyon örülök annak, hogy Magyarországon már többen vagyunk, viszonylag sokan is Celan műveinek tolmácsolójaként. Úgy tudom, őszre terveznek Budapesten összehívni találkozókat Celan-fordítókkal. Különbözőek vagyunk, nem ismerem őket személyesen, illetve Lator Lászlót ismerem. Nekem az volt mindig az elgondolásom, hogy minden fordító jó, nem szabad arra modellt keresni, hogyan kell magyarra átültetni Celan műveit. Nehéz fordítani. Más költőt sem könnyű. Celan hermetikus, nagyon kimunkált nyelvvel kapcsolatban fönnáll a veszély, hogy magyarosítjuk, ha abszolút ragaszkodunk a celani nyelvi megoldásokhoz. Én hozzám legközelebb Oravecz Imre fordításai állnak, úgy gondolom, ő oldotta meg ezt a dilemmát a legpontosabban, mert nála magyar nyelven is kivételesen jól hangzik minden, miközben megoldásai nem magyarosításai Celan verseinek. Én ezt követtem elgondolásom, fordító szemléletem szerint. Szeretnék most újra, német nyelvből dolgozni. Tehát Paul Celan, Helmut Heißenbüttel versei, szövegei felé fordulni. Szeretnék újra foglalkozni Helmut Heißenbüttel munkásságával, rendkívül fontosnak tartottam mindig az ő poétikáját, az ő irodalmi művét. Tőle tanultam azt is, hogy lehet Goethével tréfálni. Közben jött a posztmodern, ő mint konkrét író, nem tréfált, hanem regényt írt Wertherről, aki nem hal meg.

– *A valamikori jugoszláv, most már szerb, horvát irodalomhoz nem kívánsz visszatérni?*

– De igen, elvben igen. Csak én eléggé izolálódtam Palicson, anyagi korlátok is kötnek, nem vásárolok a könyveket. Ugyanakkor újságokból értesülök az idősebb, már idősebb írók műveiről, tehát akiket korábban követtem, vagy új nevekről, amelyeket nagyon kevés ismerek csak.

– *A magyar költészetből vannak olyanok, akiknek a munkásságát szívesen vizsgálat tárgyává tennéd?*

– Orbán Ottóval még foglalkoznék, nagyon jó. Ma nagy meglepetés ért, Baka István leánya elhozta nekem édesapja összegyűjtött verseit. Nagyon nagy öröm lesz végigolvasni. Mindig foglalkoztatott Baka István költészete. Fiatal koromban ismertük egymást, ha jöttem Szegedre, akkor találkoztam vele. A költők városának mondtuk Szegedet, amikor beszélgettünk. Nemcsak kettőnkre gondoltunk, hanem még más nevekre. És hát, soha nem írtam Baka István költészetéről. Hamarosan befejezek egy tanulmányt Kosztolányi Dezső és József Attila kapcsolatáról. A múlt ősszel tartottak tanácskozást, Tverdota Györgyék szervezték, a József Attila Tudományos Társaság, Szabadkán. Az oda készített előadásomat fogom még kiegészíteni. Kaptam egy nagyon kedves rábeszélést. Rókai Zoltán, katolikus pap tartott Bécsein előadást, s megtudtam, ő nagyon elkötelezett olvasóm, megvette a könyvem is, Petőfi S. János szövegta-
nát szintén nagyon tiszteli és szereti. Már korábban gondolt rá (még nem ismertük személyesen egymást, csak tudhattunk a másikról, mert a testvére, Rókai Péter egyetemi tanár nálunk,

a történelem professzora, s így Szabadkán hallhattunk azért egymásról), hogy nekem foglalkoznom kellene az ismétlés szerepével a *Mózes könyveiben*. Rendkívül megtisztelve érzem magam, mert elég jól ismerem a *Bibliát*, van bizonyos műveltségem és szaktudásom is, de nem gondoltam soha, hogy merhetnék a *Biblia* szövegeiről írni. És hát ezt jövőre teljesítem valószínűleg, már olvasom és jegyzetelek. Izgalmas terv a számomra.

– *Van-e olyan versszöveg, itt nálad, ami nem jelent még meg kötetben, és esetleg felolvasnád?*

– Ez lenne az egyik utolsó darab, amit írtam, a *Híd*ban jelent meg. Egy nagy terv része, nem tudom, sikerül-e megvalósítani. A nagy terv, római elégiák. Először jártam Rómában, a magyar kultúráról tartott tanácskozás alkalmával, hatalmas élmény volt a Vatikán és Róma, a város.

– *A Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson, 1996-ban? Szerencsémre, magam is ott lehettem.*

– Igen, akkor eldöntöttem, kialakítottam egy elképzelést, ha nem is pontos koncepciót: elégiákat írni az életünkről, szemléletünkről. De csak ennyi készült el, a bevezető egység, amely nem Rómáról szól, s nem tudom, hogy a római elégiákat meg tudom-e írni valaha is. Ennek a résznek a *teraszok* címet adtam.

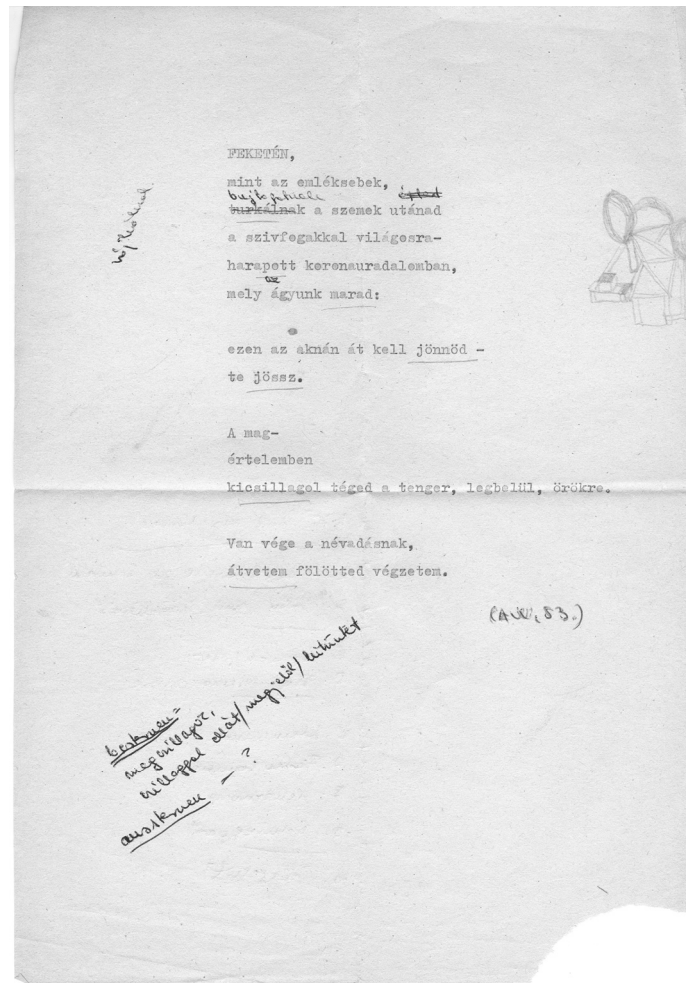
a teraszok.

Ha a teraszokra gondolok, Párizsra gondolok.
Ha Párizsra gondolok, a kávéházak teraszaira gondolok, s az őket övező palotasorokra és sugárutakra; s persze az emberáradatra, a hangokra, a mondattöredékekre, melyek számomra valamiképpen a legmaradandóbban idézik az emberi beszédet. Lehet, mert semmit sem értettem belőle. Valójában csak a hangokat, a hangsúlyokat érzékelttem. Mégsem zeneként, hanem a legtisztább közlésként. Amikor is a szavak teljesen elszabadultak a dolgoktól. Valaki kimondta őket, és önmagukká lettek. Ahogyan – másként – én is. Nem tudom, miért van az, hogy idegenben, idegenként tudom a legteljesebben átélni a magam jelenlétét. A jelen létet, mint olyant. Vendégként ülve a teraszokon, a meghódított otthoniasság érzésével kortyolgatni a kávé, ásványvizet. Visszamosolyogni a pincérre. „Merci!” – mondani s nem többet. De ezt személyesen neki, ahogyan ő is miattam fáradt ebben a pillanatban.
– Hogy mindez önámítás? Lehet. A körülöttem hullámzó emberáradatból hozzám elérő szavak számomra mégis önmagukat jelentik. S tőlem sem vehető el az otthoniasság érzése. Hisz otthon

érezni magam, számomra, úgy látszik, azt jelenti,
 hogy maradéktalanul vállalhassam idegenségem.
 Természetes léthelyzetemmé legyen. Az emberi
 díszletek közt. Melyekhez ragaszkodom! ...

– Köszönjük szépen. Ez a záró blokk, azt hiszem, méltó befejezése a beszélgetésünknek, és csak remélni merem, hogy az idegenség-érzés valódi horderejéről mindegyikünknek sikerült meggyőződni.

– Nagyon szépen köszönöm.

KÉZIRATLAP DANYI MAGDOLNA HAGYATÉKÁBÓL
 (Paul Celan versének fordításával)